



Zwolle

Aan de rand van de stad

Opgraving in het 17de eeuwse Kroonwerk op het perceel Heiligeweg 3

Michael Klomp

Archeologische Rapporten Zwolle 43

Aan de rand van de stad

Opgraving in het 17de eeuwse Kroonwerk op het perceel Heiligeweg 3

Michael Klomp

Archeologische Rapporten Zwolle 43

Colofon

ISBN/EAN: 978-90-8533-041-7

Gemeente Zwolle
Eenheid expertisecentrum, Afdeling Stad en
Landschap, Monumentenzorg en Archeologie
Tekst: Michael Klomp
Vormgeving: Chi Dao, Hidde Heikamp
Tekeningen: Pete Rogers
Foto's: Hidde Heikamp

Inhoudsopgave

1. Inleiding	5
1.1. Woord Vooraf	
1.2. Beschrijving van het onderzoeksgebied	
1.3. Kader en vraagstelling	
2. Landschappelijke, geologische en bodemkundige situatie	7
3. Het archeologisch onderzoek	9
3.1. Archeologisch onderzoek in de omgeving van het plangebied	
3.2. Werkwijze	
3.3. Grondsporen en natuurlijke fenomenen	
4. Het historisch onderzoek	11
5. Het vondstmateriaal	13
5.1. Ophogingslaag8 (Vnr. 2-1-5)	
5.2. Tonput (Vnr, 1-1-2)	
5.3. Afvalconcentratie	
6. Conclusie	15
Noten	15
Literatuur	15

1. Inleiding

1.1. Woord Vooraf

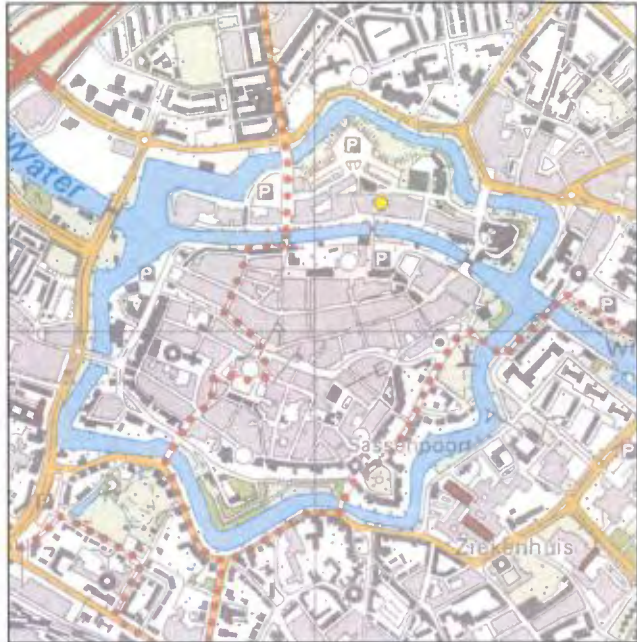
In 2007 is op het perceel Thorbeckegracht 40 een archeologisch onderzoek uitgevoerd. Het onderzoek vond plaats op 12 en 13 februari 2007. Het opgravingsteam bestond uit drs. M. Klomp en senior veldtechnicus P. Rogers. De mobiele kraan is geleverd door Van Hal B.V. uit Nieuwleusen. Het onderzoek is mogelijk gemaakt door de eigenaar van het perceel Stichting Stadsherstel Zwolle.

De vondsten en opgravingsdocumentatie berusten bij de archeologische dienst van de gemeente Zwolle. De veldtekeningen zijn gedigitaliseerd in het programma MapInfo (versie 6.5.)

Administratieve gegevens van de vindplaats
Gemeente Zwolle-objectnaam: Zwolle, Heiligeweg 3
Kaartblad: 21G
Centrumcoördinaten: 207.819/501.035
Opgravingscode: HEI 07
Periode: Late Middeleeuwen/
Vroeg Moderne Tijd
Opdrachtgever: Stichting Stadsherstel Zwolle
Uitvoerder: Gemeente Zwolle,
team Monarch
Opgravingsleiding: drs. M. Klomp
Datum onderzoek: 12/13-2-2007
Cis code: 21419

1.2. Beschrijving van het onderzoeksgebied

Het onderzoeksgebied ligt op het Noordereiland in het noorden van de stad Zwolle. Het Noordereiland is het gebied tussen de Friesewal/Schuttevaerhaven, Thorbeckegracht, Badhuiswal en de Achtergracht. Een groot deel van het Noordereiland is ingericht als parkeergarage. Naast een parkeergarage ligt in het gebied ook het voormalige Huis van Bewaring uit 1739 en de huidige Grote Podium Accommodatie (GPA). Het archeologisch onderzoek heeft zich geconcentreerd op het perceel Thorbeckegracht 40. Dit perceel ligt tussen de Thorbeckegracht en de Heiligeweg/Assiesplein ten westen van de Noorderkerk van de Christelijke Gereformeerde gemeente.



Afb. 1. Ligging van het onderzoeksgebied.

1.3. Kader en vraagstelling

Het onderzoeksgebied is op de Archeologische Waarderingskaart Zwolle aangegeven met een waarde van 100 %. Dit houdt in dat indien bescherming en behoud niet mogelijk is er altijd een archeologische opgraving noodzakelijk is. Aanleiding voor het onderzoek was het nieuwbouwplan op het perceel Thorbeckegracht 40 dat gepaard gaat met de sloop van de huidige opstallen aan de Heiligeweg. Voorafgaand aan het archeologisch onderzoek is de eigenaar op de hoogte gebracht van het feit dat de lokatie voor het team Monarch van de gemeente Zwolle van groot belang is voor de geschiedenis en ontwikkeling van Zwolle. Op het Noordereiland is in het verleden nog nooit een archeologische opgraving verricht. Tijdens een kort veldbezoek op 8 februari 2007 is tot onze grote verbazing geconstateerd dat de sloper de opdracht had gekregen om alle funderingen op het terrein, tot meer dan 1 meter onder het maaiveld, te verwijderen. Het slopen van de funderingen ging tegen alle afspraken in. Op archeologisch belangrijke lokaties is het gebruikelijk dat het team Monarch wordt ingeschakeld. Doorgaans wordt dan besloten dat de sloop niet dieper dan het maaiveld plaats mag vinden. Na de sloop worden de archeologen in de gelegenheid gesteld om een onderzoek te starten. Dit onderzoek bestaat uit het vastleggen van de aanwezige fundamenteën. Pas na het onderzoek kunnen alle funderingen verwijderd worden. Bovengenoemde procedure is gebruikelijk op alle archeologisch belangrijke lokaties binnen de gemeente Zwolle. Op de onderzochte lokatie was door de sloop helaas al meer dan de helft van de aanwezige sporen verdwenen. Hierdoor kan belangrijke informatie verloren zijn gegaan.

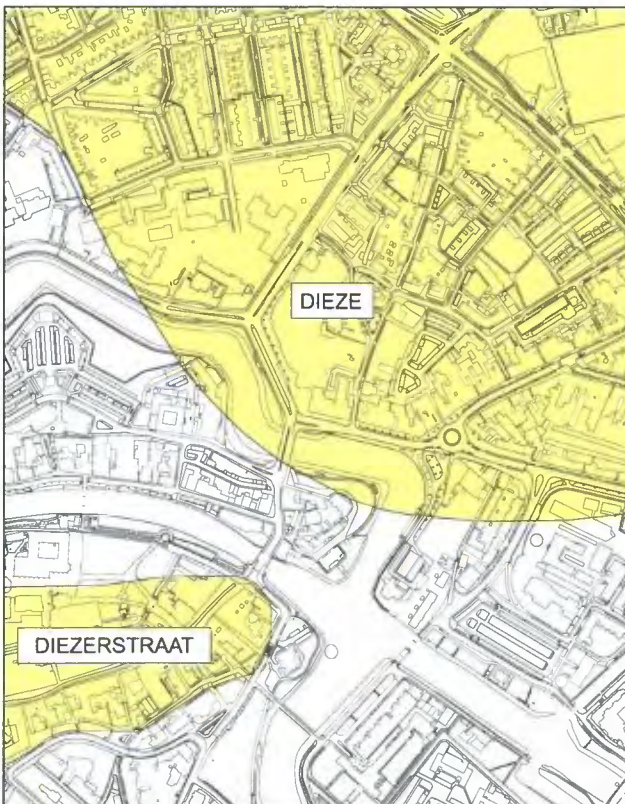


Afb. 1a. Opgravingslocatie.

2. Landschappelijke, geologische en bodemkundige situatie

Zwolle ligt in een gebied van dekzandruggen met daartussen dalvormige laagten. Uit archeologische onderzoek in 1990 op het Eiland is aangetoond dat in ieder geval een deel van de Diezerstraat, het deel dat tot 1916 werd aangeduid als de Smeden, op een dekzandrug ligt. Ook is bekend dat de buurschap Dieze, ten noorden van het onderzoeksgebied Thorbeckegracht/Heiligeweg op een dekzandrug is gelegen. Tussen beide ruggen liggen één of meerdere dalvormige laagten. In één van deze laagten ligt de huidige waterloop de Thorbeckegracht. Ook de straat ten noorden van de waterloop wordt aangeduid met de naam Thorbeckegracht. Deze straat stond echter in het verleden bekend als de Dijk. Deze naam geeft aan dat de tegenwoordige huizen aan de Thorbeckegracht op een oorspronkelijke dijk zijn gebouwd. Achter deze dijk lag een laaggelegen gebied dat in latere perioden is opgehoogd.

Tijdens het onderzoek is aangetoond dat het onderzoeksgebied van oorsprong in een dalvormige laagte heeft gelegen. De natuurlijke ondergrond bestaat uit een veenpakket met daarop een laag grijze klei. Op deze klei is later nog weer zand afgezet. In dit zandpakket waren duidelijke spoellaagjes waarneembaar, een indicatie voor het feit dat dit zand vermoedelijk tijdens een overstroming is afgezet. Op dit zand zijn later ophogingslagen aangebracht. Tijdens het onderzoek is duidelijk geworden dat de ophogingslagen tegen het dijklichaam zijn aangebracht. Naar de dijk zelf kon helaas geen onderzoek worden gedaan. De dijk ligt onder de huidige huizen aan de Thorbeckegracht.



Afb. 2. De dekzandrug onder de Diezerstraat en de dekzandrug op de plek van buurschap Dieze.



Afb. 3. Profielopname met klei op veen.

3. Het archeologisch onderzoek

3.1. Archeologisch onderzoek in de omgeving van het plangebied

In de omgeving van het onderzoeksgebied is in het verleden nauwelijks onderzoek gedaan. In 2001 is door het Archaeological Research & Consultancy (ARC) een Inventariserend Veldonderzoek (IVO) uitgevoerd. Het ging om een boorcampagne waarbij in totaal 6 boringen zijn verricht. De boringen zijn tot maximaal 3,6 m onder het maaiveld uitgevoerd. Uit de resultaten van de boringen is door de onderzoekers de conclusie getrokken dat van een oorspronkelijk bodemprofiel geen sprake meer was. Het terrein is opgehoogd en volgens de onderzoekers tot op grote diepte verstoord.

In 2004 is door het team Monarch van de gemeente Zwolle tijdens de ontgraving van de bouwput voor de Grote Podium Accommodatie (GPA) een onderzoekje verricht naar een in de bouwput aangetroffen muur en baksteenriool. De muur heeft gefungeerd als bekleding van het Tanerijbolwerk. De muur wordt op historische gronden geplaatst in de periode 1615-1629.¹

3.2. Werkwijze

Door de sloop van de funderingen in het onderzoeksgebied kan het terrein worden opgesplitst in twee delen: deelgebied I en II. Deelgebied I betreft het terrein tussen het pand Thorbeckegracht 40 en de werkplaatsen aan de Heiligeweg. Deelgebied II is het ongestoorde deel onder de werkplaatsen aan de Heiligeweg. Hier was ten tijde van de aanvang van het onderzoek nog een betonvloer aanwezig.

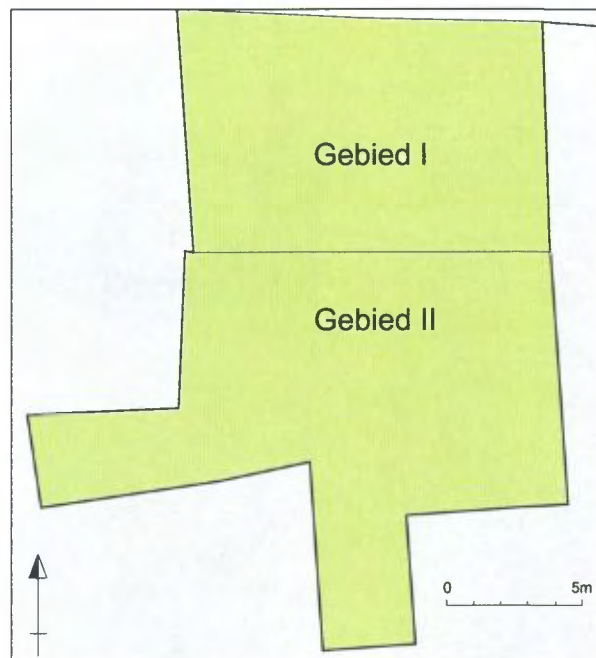
In deelgebied I is besloten om het terrein direct 1 meter af te graven. Het accent in dit gebied lag op de aanwezigheid van vondstcomplexen (beerputten, waterputten en afvalkuilen). Al snel werd duidelijk dat dit terrein meer dan 1 meter diep was verstoord. Naast de aanwezigheid van beerputten en kelders is de aandacht ook gevestigd op een analyse van de bodemopbouw. In dit gebied zou immers mogelijk een dijklichaam aangesneden kunnen worden.

In deelgebied II is gekozen voor het voorzichtig verwijderen van de betonvloer. Alle funderingen of sporen onder de vloer zijn vastgelegd en geanalyseerd. Aansluitend is ook in dit gebied een bodemprofiel gedocumenteerd.

De sporen en het bodemprofiel zijn getekend op schaal 1:20. Van elk spoor is verder een beschrijving gemaakt. Aan deze beschrijvingen zijn eventuele vondsten en foto's gekoppeld.

3.3. Grondsporen en natuurlijke fenomenen

In deelgebied I is slechts een beperkt aantal sporen bewaard gebleven. Het gaat om twee (water)kelders, een deel van een houten beschoeiing en het restant van een tonput. De twee



Afb. 4. Onderzoeksgebied met hierop aangegeven deelgebied I en II.

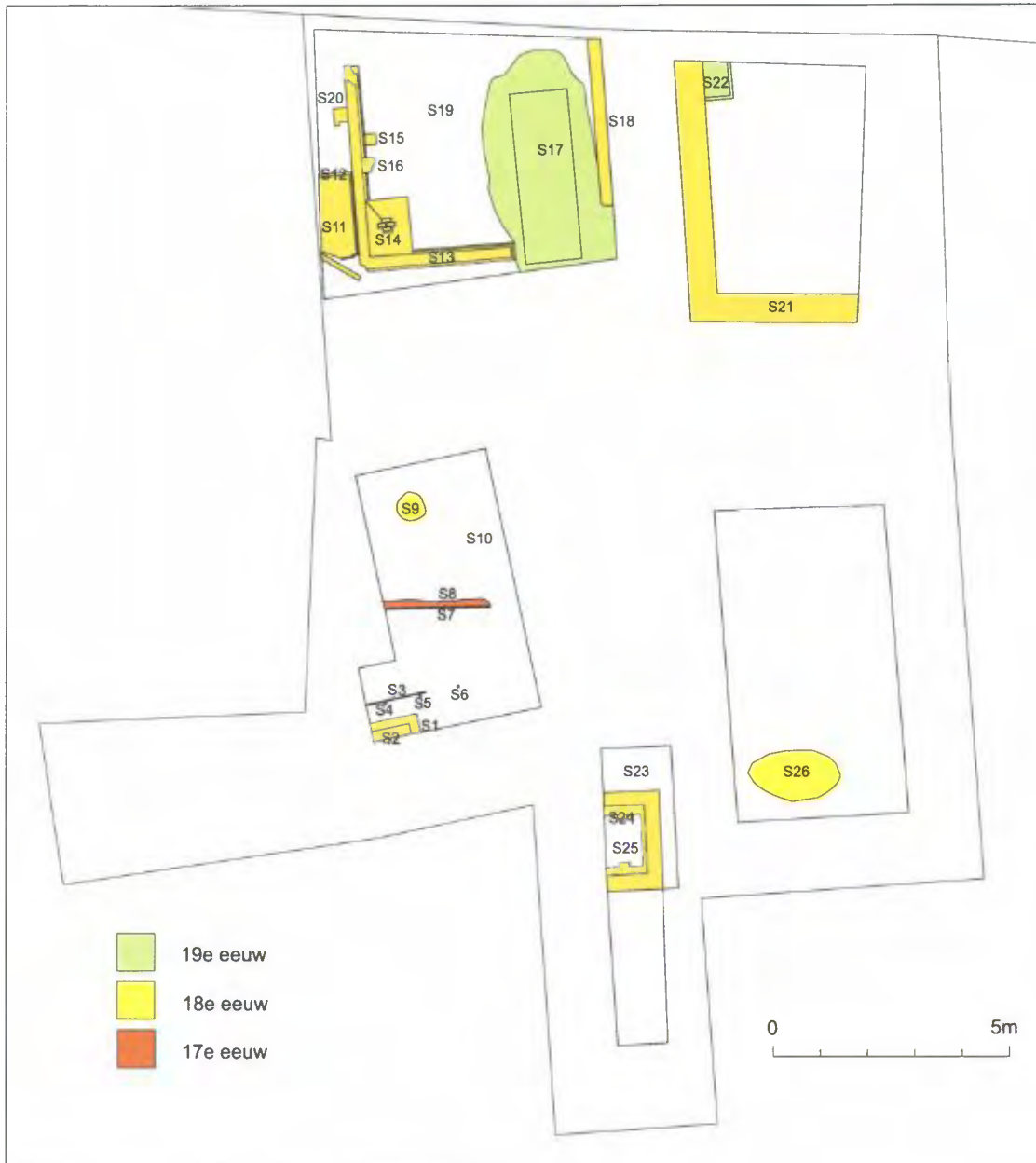
kelders lagen voor een groot deel onder een achterhuis van het pand Thorbeckegracht 40 en konden dus niet in hun totaliteit worden vastgelegd.

Van de eerste kelder (S1-2) is een hoek aangetroffen. Deze kelder bestaat uit gele stenen van 17.5x7.5x3 cm. Voor de aanleg van de kelder is eerst een diepe bouwput gegraven die bekleed is met hout (S3-5).

De andere kelder (S23-25) lag onder de voormalige tuin of binnenplaats van Thorbeckegracht 40 en is voor een groot deel opgebouwd uit rode bakstenen van 22.5x10.5x4 cm. De tien-lagenmaat bedroeg 50 cm. Opmerkelijk is dat een deel van de kelder aan de bovenzijde open was. De opening was bekleed met een klamp (S24) van gele stenen van 17.5x7.5x3.5 cm. Beide kelders dateren van voor de bouw van het Achterhuis aan Thorbeckegracht 40 en stammen waarschijnlijk uit de 18de eeuw.²

Op het achterterrein van Thorbeckegracht 40 is verder een houten beschoeiing blootgelegd. De beschoeiing (S7) was nodig om de ophogingslagen tegen het dijklichaam vast te houden. Tussen de beschoeiing zijn slechts enkele scherven geborgen. Het aardewerk kan slechts globaal gedateerd worden in de periode 1600-1650.³ Ten noorden van de beschoeiing is het restant van een tonput (S9) aangetroffen. In de tonput is vondstmateriaal uit de 18de eeuw gevonden.

Aan de Heiligeweg zijn onder de betonvloer sporen van twee kleine huisjes aangetroffen. Van het eerste huis zijn de funderingen van de twee zijgevels (S13 en 18) en de achtergevel (S13) opgegraven.⁴ In de funderingen zijn bakstenen van 22x11x5 cm en 17.5x7.5x3.5 cm verwerkt. In het huis was nog een klein deel van een bakstenen (17.5x7.5x3.5 cm) vloer (S14) bewaard gebleven. De aanleg van twee olietanks (S17) heeft geleid tot het slopen van een deel van de achtergevel.



Afb. 5. Overzicht van de sporen.

Van het tweede huisje is een deel van de fundering van de westgevel (S21) en de achtergevel (S21) bewaard gebleven. Dit huisje was mogelijk gescheiden van het eerste huis door een steeg of gang. Deze steeg kwam uit in de tuin of binnenplaats van Thorbeckegracht 40. Van het huis is de oostgevel niet opgegraven. De oostgevel is tijdens de sloop gespaard gebleven en maakte deel uit van het belendende perceel. In de fundering van 60 cm breed zijn bakstenen van 18.5x9x3.5 cm toegepast.

Van beide huizen is de voorgevel niet opgegraven. Tegen de voorgevel lag een klein putje (S22) waarin de hoofdkraan van de waterleiding heeft gezeten. Naast het putje zelf zijn hier ook nog de resten van de loden drinkwaterleiding aangetroffen. Op de fundamenteën van de voorgevel is tijdens de bouw van de werkplaatsen een nieuwe gevel opgetrokken. In verband met een eventueel instorten van de Heiligeweg is besloten om de fundamenteën te laten zitten.

4. Het historisch onderzoek

In het Historisch Centrum Zwolle (HCO) is een beperkt onderzoek gedaan naar de bewoners en geschiedenis van het pand Thorbeckegracht 40 en de bebouwing aan de Heiligeweg. Allereerst is gebruik gemaakt van historisch kaartmateriaal en de archieven van de gemeente Zwolle. In het archief van de voormalige Dienst Openbare Werken van de gemeente Zwolle (DA002) zijn in de collectie bouwvergunningen uit de periode 1850-1900 en de periode 1901-1950 geen tekeningen aangetroffen.

Op de oudst bekende stadsplattegrond van Zwolle uit ca. 1550 van Jacob van Deventer is het perceel Thorbeckegracht 40 nog niet bebouwd. Ten westen van het perceel is wel bebouwing zichtbaar. De bebouwing is geconcentreerd langs een klein deel van de Thorbeckegracht en een uitvalsweg naar de buurschap Dieze. De uitvalsweg ligt ongeveer op de plek waar tegenwoordig de Posthoorn Bredehoek is gesitueerd.⁵



Afb. 6. Uitsnede Jacob van Deventer.

Op de plattegrond van Jacob van Deventer is nog geen sprake van verdedigingswerken of bastions. De eerste plannen voor de aanleg van verdedigingswerken in dit deel van de stad stammen uit 1593. Ingenieur Bloemaert vervaardigt in dat jaar een schetstekening van werken op de plek van het latere Diezerpoortenbolwerk. Kort na 1606 is definitief gestart met de aanleg van het kroonwerk. Het kroonwerk bestaat uit vijf bastions: het Diezerpoortenbolwerk, het Tanerijbolwerk, het Nijkerckenbolwerk, het Vispoortenbolwerk en het Kranenbolwerk. De uitgifte van de grond is geregeld bij een raadsbesluit van 6 januari 1609.⁶

Op de stadsplattegronden van Joan Blaeu uit de jaren 1649-1650 en 1664 is voor het eerst sprake van huizen aan de Thorbeckegracht op deze lokatie. Opmerkelijk is dat de bebouwing een duidelijke relatie lijkt te hebben met de vorm van het kroonwerk.



Afb. 7. Uitsnede Joan Blaeu.

De huizen zijn in eerste instantie alleen aanwezig op de brede delen van het kroonwerk. Op de smallere stroken tussen de Friesewal en de tegenwoordige Dijkstraat en tussen de Spinhuis Bredehoek en de Badhuiswal is nog geen bebouwing te zien. Perceel Thorbeckegracht 40 is omstreeks het midden van de 17de eeuw al bebouwd met een smal huis. Tijdens een bouwhistorische verkenning zijn geen sporen uit de 17de eeuw aangetroffen. De huidige hoofdvorm van het huis lijkt ontstaan te zijn in de 18de eeuw. De constructieve opbouw van de kap vertoont grote overeenkomsten met het brede huis Thorbeckegracht 28a.⁷ Ook dit laatste huis stamt uit de 18de eeuw.

Op het kadastrale minuutplan uit 1832 is te zien dat Thorbeckegracht 40 voorzien is van een achterhuis. Dit achterhuis heeft tegenwoordig twee verdiepingen en een plat dak. Oorspronkelijk ging het waarschijnlijk om een éénlaags achterhuis.

Op het kadastrale minuutplan uit 1832 is verder te zien dat Thorbeckegracht 40 bekend stond onder kadasternummer F209. De beide buurpanden Thorbeckegracht 39 en 41 zijn aangegeven als respectievelijk F211 en F206. Het pand Thorbeckegracht 41 is gescheiden van nr 40 door een overdekte steeg. Deze steeg is in 1833 bij nr 41 gekomen. Opmerkelijk is dat in dat jaar ook twee achterhuizen aan de Heiligeweg aan Thorbeckegracht 40 zijn toegevoegd. Ook wordt een deel van F206 aan F211 toegevoegd. Op dit deel zal later rond 1925 een werkplaats worden gebouwd. Deze werkplaats is in 2007 gesloopt.

Uit de OAT behorend bij het kadastrale minuutplan blijkt dat het huis eigendom is van Thomas Assuereszoon Doijer. Thomas Doijer was een zoon van predikant Assueres Doijer. Hij was wijnkoper van beroep en in 1824 getrouwd met de in Enschede geboren Katharina ter Kuile. In het adresboek van



Afb. 8. Kadastraal minuutplan 1832.

Zwolle uit 1877-1878 blijkt dat het huis wordt bewoond door industrieel agent M. Mesdag. Mesdag was naast Agent van de Algemene Maatschappij van Levensverzekering te Amsterdam ook eigenaar van een magazijn van fabrieksbenodigdheden van gas- en waterleidingartikelen op het adres Melkmarkt 35. In 1910 wordt Thorbeckegracht bewoond door de weduwe van Mesdag. Na 1910 komt het pand in bezit van G.P. Biekart. Deze Biekart was grossier in koloniale waren en bakkersartikelen. Hij was eigenaar van zowel Thorbeckegracht 39 als 40. In de jaren 30 van de 20ste eeuw komt Thorbeckegracht 40 in

bezit van W. Porte. Porte was huisschilder van beroep en runde op dit adres een schildersbedrijf. Voor de uitbreiding van zijn bedrijf heeft hij besloten om de gebouwen aan de Heiligeweg te slopen en te vervangen door een werkplaats. In de werkplaats aan de Heiligeweg was onder andere de spuitinrichting aanwezig. Ook in het laatste adresboek van Zwolle uit 1973 staat nog steeds de firma W. Porte & zn. C.V. Schilder, spuit- en moffelinrichting op het adres Thorbeckegracht ingeschreven.

5. Het vondstmateriaal

5.1. Ophogingslaag⁸ (Vnr. 2-1-5)

Onder de baksteenvloer van het kleine woonhuisje aan de Heiligeweg is een ophogingslaag (S19) aangetroffen waarin een concentratie puin waarneembaar was. Tussen dit puin is een aantal opmerkelijke scherven aangetroffen.⁹ Negen scherven zijn afkomstig van een ploischotel. De ploischotel heeft op de breuk een rode scherf en vrij dikke laag tinglazuur¹⁰. In het verleden zijn deze schotels altijd geïnterpreteerd als ploischotels uit Italië (Faenza).



Afb. 9. Ploischotel met kenmerkende rode scherf.

De toeschrijving aan één productieplaats is onzeker. Jaspers en Ostkamp geven daarom al aan dat de term Faenza als een soortnaam gelezen moet worden¹¹. Het ongedecoreerde geheel in wit uitgevoerde materiaal *Bianco* komt vooral in Nevers voor. In deze plaats is vanaf de 16de eeuw faience vervaardigd door uit Faenza afkomstige Italiaanse pottenbakkers. Ook onder de muur van het huisje (S13) is een scherf van een faience ploischotel aangetroffen. Het baksel is identiek aan de schotel uit de ophogingslaag, alleen het aantal plooiën of knorren is afwijkend.

Een scherf van een kom met looor is toe te schrijven als Italiaans of afkomstig uit Nevers. De kom heeft een rode scherf en heeft alleen inwendig een tinglazuur. Van de versiering is alleen een deel op de rand zichtbaar.



Afb. 10. Fragment van majolica kom met randversiering.

5.2. Tonput (Vnr, 1-1-2)

In de tonput zijn in totaal 17 aardewerkfragmenten geborgen die afkomstig zijn van 11 Minimum Aantal Exemplaren (MAE). Het gaat om 4 voorwerpen van roodbakkerd aardewerk, 4 voorwerpen van faience en 2 voorwerpen van steengoed. Binnen het roodbakkerd aardewerk valt geen indeling in typen te maken. Opvallend is alleen een bodemfragment met aan de binnenzijde een smalle dieper liggende opening. Het gaat hier om de onderkant van een broeipotje dat gebruikt is voor de loodwitfabricage. Broeipotten zijn potjes die inwendig zijn geglazuurd en aan de bovenzijde voorzien zijn van twee of meerdere nokken. De potjes zijn gevuld met azijn waarna op de nokken een rol geplet lood werd gelegd. Het geheel werd afgedekt met paardenmest.¹² Door het broeien ging het lood oxideren. De schilfers loodoxide zijn vervolgens met water vermengd en tot klompen loodwit verwerkt.



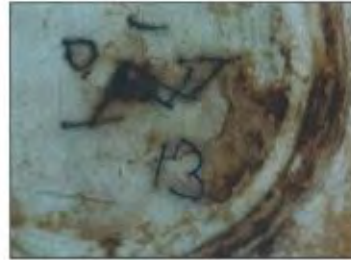
Afb. 11. Fragment van broeipotje voor loodwitfabricage.

Ook van de steengoed vormen zijn te weinig fragmenten bewaard gebleven om iets zinnigs over te zeggen. Binnen het faience zijn twee voorwerpen overgeleverd die als archeologisch compleet kunnen worden aangemerkt. Van een kop (f-kop-1) is een deel van de wand bewaard gebleven. Op het fragment is een decoratie van een bloem met een draak te zien.



1:1

Afb. 12. Faience kop met decoratie van bloem en draak.



1:1



1:2

Afb. 13. Schoteltje plateelbakkerij De Pauw.

Naast een kop is ook een schoteltje (f-bor-7) bewaard gebleven. Op dit schoteltje is een vogel in een landschap afgebeeld. De achterzijde van het schoteltje is gemerkt. Het merk bestaat uit de letters DPAW en het cijfer 13. Het cijfer 13 verwijst niet naar de afmeting of vorm van het voorwerp. Op twee schalen uit de collecties van het Gemeentemuseum Den Haag en het Gemeente Musea Delft zijn dezelfde merken aangebracht. De schaal uit Den Haag is gedecoreerd met in reliëf aangebrachte ovaalvormige noppen en heeft een diameter van 19,4 cm. Het schoteltje uit de tonput is aanzienlijk kleiner en heeft een diameter van 13,0 cm. Mogelijk verwijst het cijfer naar een van de schilders van plateelbakkerij De Pauw.

Uit historisch onderzoek is bekend dat de fabriek tussen 1651 en 1774 heeft bestaan. Gemerkte stukken uit deze fabriek komen in elk geval tussen 1696 en 1740 voor.¹³ Ook de vondst van twee gemerkte schoteltjes uit de beerkelder van het Vrouwenhuis in Zwolle met een datering van 1700-1720 lijken dit te bevestigen.¹⁴ Beide voorwerpen uit de tonput kunnen gedateerd worden in de periode 1700-1740.

Verder zijn er nog fragmenten van twee kleipijpen. Van een van de pijpen is het merk, een kartouw, zichtbaar. Dit merk is in Gouda gevoerd in de periode 1687-1750.

5.3. Afvalconcentratie

Direct achter het pakhuis Thorbeckegracht 39 is op ca. 1 meter onder het maaiveld een kleine concentratie 18de-eeuws afval aangetroffen. Onder de scherven bevinden zich twee fragmenten van een faience zoutschaaltje (f-zou-1). Het merendeel van de categorie faience wordt ingenomen door borden. Een van de borden is versierd met een krans. Bartels beschrijft een dergelijk bord met een datering in de periode 1700-1750¹⁵. Naast faience zijn ook twee scherven van majolica aanwezig. Het gaat hier om Friese majolica uit de 18de eeuw. Rest verder nog de onderkant van een mineraalwaterfles (P-fles) uit de periode 1680-1740, twee steengoed knikkers, een fragment van een pot, een fragment van een kom en een aantal scherven van een klein kannetje uit Keulen/Frechen.

Van roodbakken aardewerk is verder nog een scherf van een kom, een grape en een bord met een gespiraliseerde slibversiering.

6. Conclusie

Uit het onderzoek aan Thorbeckegracht 40 is duidelijk geworden dat een groot deel van het terrein tijdens de sloop in 2007 al verstoord is. Het was daarom niet mogelijk om duidelijke vlakken aan te leggen. In de ondergrond is slechts een beperkt aantal sporen aangetroffen, sporen die verband houden met ophoging van het terrein en de aanleg van waterkelders: Beerputten zijn in het onderzoeksgebied niet aangetroffen. De kans bestaat dat deze beerputten onder het zogenaamde achterhuis liggen. Tijdens de aanleg van de werkplaats in 1925 is ook in de steeg tussen Thorbeckegracht 40 en 41 een toilet aangelegd. Ook hier kan een beerput aanwezig zijn.

Onder de binnenplaats of tuin is het restant van een tonput aangetroffen. In deze put was vondstmateriaal uit de 18de eeuw. Er was onder andere een fragment van een broeipotje voor de fabricage van loodwit, een grondstof die in klompen werd verhandeld en onder ander gebruikt is in verven. Verleidelijk is het om een link te leggen tussen dit broeipotje en het schildersbedrijf van W. Porte. Uit historisch onderzoek blijkt dat deze link er niet is. Welke personen er in de 18de eeuw hebben gewoond is (nog) niet bekend. Veel panden aan de Thorbeckegracht zijn in die tijd bewoond door factoren of kooplieden die handelden in koloniale waren en allerhande artikelen. Het oudste vondstmateriaal dat op het terrein is aangetroffen dateert uit de 17de eeuw. Het gaat hier onder andere om scherven van Italiaanse of Franse producten (plooischotels en kom). Dit is in overeenstemming met historische en cartografische gegevens die er op wijzen dat dit deel van de voormalige Dijk pas na 1650 is bebouwd. De twee aangetroffen huisjes aan de Heiligeweg zijn vermoedelijk ook ergens in de 18de eeuw gebouwd. Op het kadastrale minuutplan uit 1832 zijn ze al aangegeven.

Het archeologisch onderzoek is verder van belang geweest voor een analyse van de natuurlijke ondergrond. Het gebied heeft deel uitgemaakt van een dalvormige dekzandlaagte waarin veen is gevormd. Op het veen is later een laag klei afgezet.

Geleidelijk ontstaat er een steeds beter beeld over de natuurlijke ondergrond. Een ondergrond die samenhangt met de oudste bewoning en ruimtelijke ontwikkeling van Zwolle.

Noten

1. Klomp 2004, 6
2. Het achterhuis is op het kadastrale minuutplan uit 1832 al aangegeven
3. Vnr. 1-1-4: 5 scherven roodbakkerd aardewerk waar onder een steelkom, een bord en een scherv van een steengoed kan uit Raeren of Westervald
4. De achtergevel en westelijke zijgevel zijn in verband gemetseld en gedocumenteerd als S13
5. Tegenwoordig is er sprake van de Spinhuis Bredehoek, Posthoorn Bredehoek en de Kanonsteeg. In de 19de eeuw zijn deze verbindingen bekend als de 1e, 2e en 3e Bredehoek

6. Boer 2005, 5
7. Boer 2005, 9
8. In deze laag is een scheiding aan te brengen in materiaal direct onder de vloer (S19) en materiaal dat dieper is aangetroffen. Onder het materiaal direct onder de vloer bevindt zich een scherv van zogenaamd "vlekken goed", een fragment van twee borden uit Ochtrup, een scherv van een grape (r-gra-11) en een pijpenkop met het merk GWV (Gijsbert Willemsz. van der Valk 1702-1730/1741)
9. In totaal zijn 33 scherven roodbakkerd aardewerk, 1 scherv van steengoed (s2), 2 scherven faience, 5 scherven majolica en 5 glasfragmenten aangetroffen
10. Het baksel is vrijwel identiek aan een plooischotel die door Piet Kleij wordt toegeschreven aan Nevers
11. Jaspers en Ostkamp 2006, 30
12. Van der Meulen en Smeele 2005, 91 en 92, afb. 4.3
13. Van Aken-Fehmers en Schledorn 2001, 163
14. Klomp 2003, 10-11
15. Bartels 1999, 801, catnr. 974

Literatuur

Aken-Fehmers, M.S. van en L.A. Schledorn (2001). *Delfts aardewerk. Geschiedenis van een nationaal product deel II*.

Bartels, M. (1999). *Steden in scherven. Vondsten uit beerputten in Deventer, Nijmegen en Tiel (1250-1900)*.

Bloemink, W. (2004). *Thorbeckegracht 13 in Zwolle. Bouwhistorische verkenning en waardstelling*, 22 maart 2004, buro 02.

Boer, P. (2005). *Thorbeckegracht 40 in Zwolle. Bouwhistorische verkenning*, 23 december 2005, buro 02.

Boer, P.C. de (2006) *Enkhuizen De Baan (fase 2)* (ADC Rapport 452).

Jaspers, N.L. en S. Ostkamp (2006). Het aardewerk uit de opgraving. In: P.C. de Boer (red.) *Enkhuizen De Baan (fase 2)*, (ADC Rapport 452), 21-35.

Klomp, M. (2003). *Het Vrouwenhuis. Archeologisch en Bouwhistorisch onderzoek op het perceel Melkmarkt 53/Voorstraat 46*.

Klomp, M. (2004). *Het Kroonwerk op het Noordereiland*. (Archeologische Rapporten Zwolle 32).

Meulen, A. van der en P. Smeele (2005). *Fries Aardewerk. De pottenbakkers van Friesland 1750-1950. Het ambacht, De mensen, Het aardewerk*.

